

ابن بطوطه

محمد علی موحد

براست دوم

www.ketab.ir

www.ketab.ir

مؤلف: محمد، محمدعلی، ۱۳۰۳ -
عنوان و نام پدیدآور: ابن بطوطه / محمدعلی موحد.
مشخصات نشر: تهران، نشر نی، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری: ۴۰۸ ص.
شابک: 978-964-185-396-1

وضعیت فهرست‌نویسی: برون‌سپاری.
یادداشت: چاپ قبلی، طرح نو، ۱۳۷۶.
یادداشت: این کتاب نقد «تحفه‌النظار فی سیر ابن بطوطه است؛ ص. ع.
به انگلیسی: Muhammad Ali Movahed. Ibn-e
Batuteh؛ عنوان دیگر: رحله ابن بطوطه؛ کتابنامه
به صورت زیر نویس.

عنوان دیگر: رحله ابن بطوطه؛ تحفه‌النظار فی غرائب الامصار و عجائب
الاسفار. شرح (فارسی)؛ رحله ابن بطوطه.
موضوع: ابن بطوطه، محمد بن عبدالله، ۷۰۳-۷۷۹ ق. تحفه‌النظار
فی غرائب الامصار و عجائب الاسفار - نقد و تفسیر؛ ایران
- سیر و سیاحت - قرن ۸ ق. - تاریخ و نقد؛ آسیا - سیر و
سیاحت - قرن ۸ ق. - تاریخ و نقد؛ کشورهای اسلامی -
سیر و سیاحت - قرن ۸ ق. - تاریخ و نقد.

شناسه افزوده: ابن بطوطه، محمد بن عبدالله، ۷۰۳-۷۷۸ ق. تحفه‌النظار
فی غرائب الامصار و عجائب الاسفار. شرح.

رده‌بندی کنگره: DS۳۵/۵۷/الف ۲۳۰۴۲۲۷ ت ۳۰۴۲۲۷ ۱۳۹۳

رده‌بندی دیویی: ۹۱۰/۴

شماره کتابشناسی ملی: ۷۷۷۳۹۹ م

نشرنی

این بطوطه

ویراست دوم

محمد علی موحد

حروفچین اصغر قلی زاده

نمونه خوان لطیف طه زاده

سرپرست تولید افسانه روش

چاپ اول تهران، ۱۳۹۳

تعداد ۱۰۰۰ نسخه

قیمت ۳۶۰۰۰ تومان

لیتوگرافی باختر

چاپ غزال

ناظر چاپ بهمن سراج

تمامی حقوق این اثر محفوظ است. تکثیر یا تولید مجدد آن کلاً و جزئاً،
به هر صورت (چاپ، فتوکپی، صوت، تصویر و انتشار الکترونیکی)
بدون اجازه‌ی مکتوب ناشر ممنوع است.

شابک ۱ ۳۹۶ ۱۸۵ ۹۶۴ ۹۷۸

www.nashreny.com

فهرست مطالب

پیش‌گفتار	۱۳
-----------	----

بخش نخست: سیاح قصه‌گو

۱. آشنایی با ابن بطوطه	۱۹
نام و نشان	۱۹
نقش ابن جَزَّی در فراهم آوردن رحله	۲۱
مشکلات رحله	۲۳
ابعاد چهارگانه رحله	۲۶
مراحل سفر	۲۹
شخصیت ابن بطوطه	۳۱
مردی خونسرد و مقاوم	۳۵
دلبستگی به مشایخ و اولیا	۴۲
وسوسه نام و کام	۴۸
عشق سفر - نوطلبی و ماجراجویی	۵۱

۲. شگفتی‌های سفر	۶۰
مصر - قاهره	۶۰

۶۲	ممالیک
۶۵	مُنیه و خصیب
۶۶	عیداب و شورشیان کنار دریای سرخ
۶۸	کنترل مرزی میان مصر و شام
۶۹	فلسطین و لبنان
۷۰	فرقه‌های شیعه و گرایش‌های غالبانه
۷۱	اسماعیلیان سوریه
۷۴	داستان قراسنقر و حکومت مراغه
۷۶	دمشق
۷۷	قافله حاجیان
۸۰	نجف
۸۰	بصره
۸۲	آبادان و لرستان
۸۳	اتابک افراسیاب دوم
۸۵	اصفهان و کلوهای آن
۸۶	شیراز - شاه چراغ - مزار سعدی
۹۲	بغداد
۹۴	تبریز
۹۷	سفر به یمن و افریقای شرقی
۹۹	بلادالروم و تربیت مولانا
۱۰۱	روسیه و استانبول
۱۰۲	خوارزم و ماوراءالنهر
۱۰۴	هندوستان - دیار شگفتی‌ها
۱۰۶	در پایتخت هند
۱۰۸	ملاقات با سلطان و تصدی شغل قضا
۱۰۹	راه پول درآوردن از سلطان
۱۱۰	سازماندهی مقبره قطب‌الدین
۱۱۳	نقشه‌های انقلابی سلطان
۱۱۵	شهاب‌الدین جامی

۱۱۷		روایتی دیگر
۱۱۸		مغضوب شدن ابن بطوطه
۱۱۹		سفارت چین
۱۲۰		برخورد با یاغیان
۱۲۱		گجرات و مالابار
۱۲۳		سرزمین فلفل سیاه
۱۲۴		کالیکوت
۱۲۵		کشتی‌های چینی
۱۲۶		طوفان و سرگردانی
۱۲۷		سلطان هانور
۱۲۸		جزایر مالدیو و داستان گرویدن مردم آن به اسلام
۱۳۰		قاضی اعظم
۱۳۲		جاه طلبی و توطئه چینی
۱۳۳		جزیره سیلان
۱۳۵		سلطان خونخوار معبر و عاقبت او
۱۳۷		بادآورده راباد می‌برد
۱۳۸		بنگاله
۱۳۹		پادشاه بنگاله
۱۴۰		شاه جلال تبریزی
۱۴۱		سفر به جاوه
۱۴۳		چین در آخرین روزهای امپراتوری مغولان
۱۴۵		شعر سعدی در خنسا
۱۴۶		پکن یا خانبالیغ
۱۴۷		واپسین امپراتور
۱۴۹		عزم بازگشت
۱۵۰		شهر غزنی نه همان است که من دیدم پار
۱۵۲		آخرین حج
۱۵۳		سفر به اندلس
۱۵۵		امپراتوری مالی

بخش دوم: سیری در اجتماع و فرهنگ و سیاست

۱۶۱	۳. دنیای زن
۱۶۴	زن مسلمان در زمینه علوم دینی
۱۶۷	آزادی نسبی زنان ترک
۱۷۱	زن در ساحت شعر و ادب پارسی
۱۷۸	زن در مهدان سیاست
۱۸۳	زن در آلتین اردو
۱۸۸	اردوی شاهزاده خانم بیزانسی
۱۹۰	دختران تارک دنیا در استانبول
۱۹۱	زن در خوارزم و ملو، اءالهه
۱۹۳	زن هندی و مراسم سستی
۱۹۷	در مالابار
۱۹۸	زن در مالدیو
۲۰۳	زن در سیلان
۲۰۴	در آسیای جنوب شرقی
۲۰۶	عروسی در سوماترا
۲۰۸	زن چینی
۲۰۹	زن در بلاد سیاهان
۲۱۰	مسوفی‌ها و اختلاط زن و مرد
۲۱۵	۴. مدرسه
۲۱۵	مدرسه و خانقاه
۲۱۶	مدرسه‌های قاهره
۲۱۸	روش تدریس
۲۲۰	مدارس دمشق
۲۲۲	ماجرای ابن تیمیه و تکفیر او
۲۲۵	حربه تکفیر در تصفیه حساب‌های شخصی
۲۲۹	زندگی یک نویسنده نامدار

۲۳۰	آن‌ها که در مکه مجاور بودند
۲۳۲	مدرسه شوشتر
۲۳۳	مدرسه شیراز و قاضی مجدالدین
۲۳۸	بغداد و مدارس آن
۲۴۲	قاضی القضاات ماردین
۲۴۳	قاضی مقدشو و تقسیم قدرت در سومالی
۲۴۴	خوارزم
۲۴۷	زندگی قاضی اورگنج
۲۴۸	تفکیک امور شرعی و عرفی
۲۴۹	رودر روی اسلام با آداب و سنن مغولی
۲۵۱	یک روحانی وارسته
۲۵۲	سریداران خراسان
۲۵۵	جمعیت مبارزه با متکبران در هرات
۲۵۶	روایت تاریخ هرات
۲۵۹	برخورد سیاست و مذهب
۲۶۰	بزرگداشت فقها
۲۶۱	بودجه تعلیمات عالیه
۲۶۳	۵. خانقاه
۲۶۳	صوفیان اسکندریه
۲۶۴	خانقاه قلندران
۲۶۷	حکایت قاضی دمیاط
۲۶۸	مراسم خانقاه‌ها در قاهره
۲۷۰	صوفیان شام و فلسطین
۲۷۰	مجاوران خانه خدا
۲۷۱	درویشان احمدی عراق و مراسم آنان
۲۷۲	خلوتکده آبادان
۲۷۲	خانقاه‌های لرستان
۲۷۴	خانقاه در اصفهان
۲۷۴	مزارات شیراز

۲۷۶	خانقاه شیخ ابواسحق کازرونی
۲۷۸	شیخ هندی در یمن
۲۷۹	بلادالروم
۲۸۱	فتوت نامه‌ها
۲۸۲	خانقاه‌های فتیان
۲۸۶	شرایط و آداب ورود در جرگه فتیان
۲۸۷	گذشت و مدارای جوانمردان
۲۸۸	هدف اهل فتوت
۲۹۰	ایثار و خدمت
۲۹۱	فتیان قونیه
۲۹۲	اقطاب پنجاب
۲۹۳	تصوف در هندوستان
۲۹۵	قلندران و مرتاضان
۲۹۶	شاه جلال تبریزی در بنگال
۲۹۷	درویشان موته ساحل مغرب
۲۹۸	جوکیان هندو
۲۹۹	حرمت و نفوذ ارباب طریقت
۳۰۲	۶. حکومت و دولت
۳۰۲	الف. نظری در آفاق سیاست
۳۰۲	۱. مصر
۳۰۶	۲. هندوستان
۳۱۱	۳. امپراتوری‌های چهارگانه مغول
۳۲۲	۴. ولادت امپراتوری عثمانی
۳۲۵	۵. شمال آفریقا
۳۲۸	ب. اهرم مذهب در دست سیاست
۳۳۰	خیمه شب‌بازی خلافت
۳۳۵	دغدغه مشروعیت
۳۴۱	رساله سلطان محمد تغلق درباره مشروعیت حکومت
۳۴۹	تظاهرات عوام‌فریبانه

۳۵۳	آتش زرق وریا - کتابشویان
۳۶۱	ج. رویارویی سیاست و دیانت
۳۶۱	۱. دیانت - عدالت
۳۶۳	۲. خلافت - پادشاهی
۳۶۶	۳. دین و دولت
۳۶۸	۴. بهانه نارسایی ها در فقه
۳۷۱	۵. طبع پادشاهی با طبع دیانت وفق نمی دهد
۳۷۳	۶. بیشمهاد مجلس مشورتی
۳۷۵	د. جهان اسلام در بازگشت ابن بطوطه
۳۷۵	ملاحظات مشرک در زمینه حاکمیت
۳۷۶	تزلزل و بی ثباتی
۳۷۸	پس زلزله های جنگ های صلیبی و ایلغار تاتار
۳۷۹	طاعون و قحطی
۳۸۱	ادامه گسترش اسلام
۳۸۳	دنیایی تازه سربرمی آورد
۳۸۵	مقایسه جهان اسلام با جهان غرب در آستانه رنسانس
۳۹۳	پرسش های بی پاسخ
۳۹۷	کتاب شناسی رحله
۴۰۳	نمایه

پیش‌گفتار

باید اعتراف کنم روزی که دوست فاضلم آقای پایا پیشنهاد نوشتن این کتاب را به من کرد در قبول آن تردید داشتم و تا چندی در این تردید باقی بودم. با خود می‌گفتم که آخر این بطوطه نه فیلسوف بود، نه هنرمند و نه اهل تحقیق و تتبع. او در زمینه کار خود، که قاضی بود، نیز هیچ شاخصیتی نداشت. هزارها هزار قاضی دیگر هم آمده‌اند و رفته‌اند و بر این دریای بی‌کرانه تاریخ جای پای ننهاده‌اند. با این همه می‌بینید که در آخر کار بر تردید خود فائق آمده و پیشنهاد آقای پایا را پذیرفته‌ام و حالا با شما می‌گویم که چگونه و چرا؟ آری این بطوطه از نظر علم و سواد در میان هم‌عصران خود ممتاز نبود اما هر عالم و محققى که بخواهد در پژوهش‌های مربوط به آن عصر کاری بکند نیازمند اوست و این کم‌موهبتی نیست. شاخصیت این بطوطه به سفرهای درازدامن اوست و یادگار بسیار جالب و هوشمندانه که از دیده‌ها و شنیده‌های خود برجای گذاشته است. او در این سفرها تا آنجا که پای اسلام و مسلمانی رسیده بود رفته است و

سفرنامه وی آئینه‌ای^۱ است که زیر و روی جوامع اسلامی روزگار را در آن توان دید: نه تنها سیره و عملکرد طبقات حاکمه و نگرش و روش پادشاهان و دیوانیان که راه و رسم عالمان و فقیهان، مراسم و آداب و تشریفات جاری، چگونگی گذران زندگی مردم، وضع شهرها، تشکلات صنفی، صنایع و تولیدات، مدرسه‌ها و خانقاه‌ها، شادی‌ها و ماتم‌ها و در یک کلمه احوال و اوضاع اجتماعی و سیاسی و فرهنگی؛ این همه را از خلال سفرنامه ابن بطوطه می‌توان تماشا کرد.

این کتاب مشتمل بر دو بخش است. در بخش نخستین آن که دو فصل دارد در پی آشنایی با شخص ابن بطوطه و سفرهای او بوده‌ام. در فصل اول کوشیده‌ام تا ابن بطوطه را به عنوان یک انسان پیش روی خود بنشانم و شخصیت وی را با نشانی‌هایی که از گفتار و کردار خود او در دست داریم بازسازی کنم. فصل دوم مروری است تند بر ماجرای سفرهای او. در این فصل پایه پای ابن بطوطه مسیر او را طی کرده، در فراخنای آفاقی که او گشته است نظر افکنده‌ام. در واقع این قسمت از کتاب روایت کوتاهی است از خطوط اصلی سفرنامه، یا سیر و سیاحتی است در سیر و سیاحت ابن بطوطه، با لحظاتی توقف و تأمل در بزنگاه‌هایی که اندکی درنگ و کمی دقت و توجه طلب می‌کند.

بخش دوم کتاب سیری است در آفاق اجتماع و فرهنگ و سیاست عصر. در فصلی سخن از زن است که نیمه محجوب و مخفی و خاموش آن عصر و همه اعصار دیگر بود. در دو فصل دیگر سخن از مدرسه و خانقاه

۱. سبط ابن جوزی که یکی دو سال پیش از سقوط بغداد (۶۵۴) درگذشته است کتابی دارد در تاریخ که آن را مرآة الزمان نام نهاده است. آئینه زمان نامی است که برای سفرنامه ابن بطوطه مناسب‌تر می‌نماید.

است که به منزلهٔ دو عضو تنفسی در کالبد فرهنگی جوامع اسلامی بود. و فصل بازپسین دربارهٔ شاخص حیات سیاسی جامعه است یعنی حکومت و دولت، و این بحث‌ها را همه در پرتو آگاهی‌هایی که از سفرنامهٔ ابن بطوطه به دست می‌آید پی گرفته و نیز به شواهد و مدارکی که در آثار نویسندگان دیگر آن عصر انعکاس دارد نظر افکنده‌ام و اهمیت مطلب در ماحصل بررسی است که عالم اسلام را در بن‌بست غربی از سردرگمی و منگی و بی‌خبری تصویر می‌کند و این تصویر ناظر به مقطعی از تاریخ است که به لحاظ زمانی مقارن آغاز بیداری غرب بود.

من همیشه آرزو داشتم که کسی ابن بطوطه را با نگرشی چنین بخواند و نکات فکرت‌انگیز و عبرت‌آموز آن را بیرون بکشد. این کار اگر می‌خواستم حقش را ادا کنم مفصل‌تر از این می‌شد که حالا هست چرا که جای بحث از مسائلی چون منابع تولید، مبادلات بازرگانی، خطوط مواصلاتی، وسائل حمل و نقل در خشکی و آب، شهرها و زندگی شهرنشینی و آداب و رسوم و سنت‌ها در این نوشته خالی است و حال آن‌که سفرنامهٔ ابن بطوطه، چنان‌که در بالا اشاره کردم، اطلاعات گرانبهایی در این زمینه‌ها دارد اما من خود را ملزم کرده بودم که کتاب از حد معینی فراتر نرود و مقصود عمده دادن نمونه‌ای بود برای جوانان و تشجید ذهن و رغبت‌انگیزی در راه استفاده از آثار گذشتگان، و هرچه هست به قول معروف کاجی به از هیچی است. بزرگان هم گفته‌اند که ما لایدرک کله لایترک کله. در ارجاعات این نوشته، آنجا که نام کتاب مأخذ ذکر نشده، منظور چاپ پنجم ترجمهٔ فارسی سفرنامهٔ ابن بطوطه مؤسسه انتشارات آگاه است و جابه‌جا از تعلیقات خود در پایان فصل‌های مختلف آن ترجمه سود جسته‌ام.